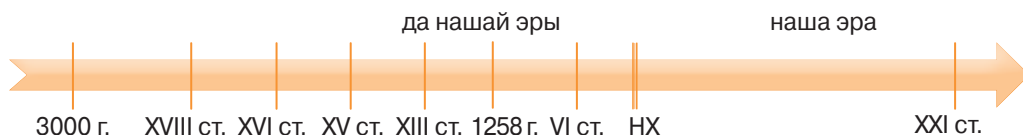




Раздзел II

ЦЫВІЛІЗАЦЫІ СТАРАЖЫТНАГА УСХОДУ І АМЕРЫКІ

Глава 1. СТАРАЖЫТНЫ ЕГІПЕТ



Праекты і даследаванні

♦ Разгадка таямніцы егіпецкіх іерогліфаў. ♦ Шляхамі фараонаў. ♦ Загадкі егіпецкіх пірамід. ♦ Што падарыла свету егіпецкая цывілізацыя?

§ 9. Прырода і насельніцтва Старажытнага Егіпта

?! 1. Калі і дзе ўпершыню адбыўся пераход да земляробства? 2. Якім чынам рамеснікі атрымлівалі прадукты працы земляробаў?

Старажытнагрэчаскі гісторык Геродот называў Егіпет «дарункам Ніла», а самі жыхары называлі сваю краіну Чорнай зямлёй. Хто мае рацыю? Якое месца ў жыцці егіпцянаў займаў Ніл? Як прыродныя ўмовы краіны былі звязаны з заняткамі яе жыхароў?

1. Прырода Старажытнага Егіпта. Цывілізацыя Старажытнага Егіпта зарадзілася ў чацвёртым тысячагоддзі да н. э. на берагах шчодрага *Ніла*, у паўночна-ўсходняй частцы афрыканскага кантынента.



▲ Старажытны Егіпет

Старажытнагрэчаскі гісторык Дыядор Сіцылійскі лічыў, што «Егіпет умацаваны з усіх бакоў самой прыродай». Дакажыце гэта з дапамогай карты.

Ніл — адна з самых вялікіх рэк свету. Яна пачынае свой доўгі шлях у Цэнтральнай Афрыцы і ўпадае ў Міжземнае мора. Перад упадзеннем у мора Ніл разгаліноўваецца на водныя рукавы і ўтварае шырокую *дэльту* — урадлівую даліну, якая нагадвае па сваёй форме трохвугольнік.

У старажытнасці берагі Ніла зарасталі высокай травой — *папірусам*, духмянымі гаямі акацый, фінікавых пальмаў, вінаградам. У зарасніках папіруса вадзіліся незлічоныя чароды птушак. Рака была багатай на рыбу. У вадзе жылі кракадзілы і бегемоты. У землях Старажытнага Егіпта жылі таксама антылопы, кабаны і львы.

Да даліны Ніла прылягалі чырвоныя землі пустыні і невысокія горы, багатыя на розныя пароды каменю і гліны. На ўсход ад дэльты знаходзіліся залежы меднай руды, а на поўдні Старажытнага Егіпта — золата. Прыродныя багацці выкарыстоўваліся ў будаўніцтве і для вырабу прылад працы. З папіруса вязалі платы і будавалі лодкі, атрымлівалі спецыяльны матэрыял для пісьма.

2. Разлівы Ніла. У Егіпце дажджы выпадаюць рэдка, затое часта бываюць засушлівыя вятры-сухаветы. У красавіку — маі яны дзьмуць з Лівійскай пустыні на працягу 40—50 дзён. Расліны вянуць, сухая зямля трэскаецца.

Выратавальная прахалода прыходзіць з поўначы. У гэты ж час у месцах, адкуль цячэ Ніл, пачынаецца сезон дажджоў і раставанне снягоў у гарах. Узровень вады ў Ніле рэзка падымаецца. Рака выходзіць з берагоў — разліваецца, падтопляючы прыбярэжныя землі і амаль усю дэльту. Разліў доўжыцца 2 месяцы — з сярэдзіны ліпеня да сярэдзіны верасня. Затым



с. 35



◀ Разліў Ніла

вада спадае, пакідаючы пасля сябе глей — мяккі і вязкі асадак з часціц напаўгнілых раслін і горных парод. За некалькі тысячагоддзяў таўшчыня наносаў у асобных месцах дасягнула больш за 10 метраў. Таму старажытныя егіпцяне называлі сваю краіну *Чорнай зямлёй*.

3. Старажытныя земляробы ў даліне Ніла. Людзі здаўна засялялі даліну Ніла. Асноўным заняткам насельніцтва было земляробства. Сельскагаспадарчыя працы цалкам залежалі ад разліваў Ніла, да якіх земляробы рыхтаваліся асабліва старанна. Будавалі каналы і вялікія вадасховішчы. З гліны і чарота майстравалі спецыяльныя насыпы, або *дамбы*. У дамбах рабілі маленькія вароты. У час разліву іх адчынялі і прапускалі ваду, а затым зачынялі, і такім чынам надоўга захоўвалі пакінутую частку вады ў вадасховішчы. З часам егіпцяне навучыліся будаваць спецыяльныя пад'ёмныя прылады — *шадўфы*. З дапамогай гэтых «калодзежных жураўлёў» ваду падавалі на ўзвышшы і арашалі палі ў час засухі. Земляныя працы выконвалі разам усёй земляробчай абшчынай. Так у Старажытным Егіпце ўзнікла *арашэмае земляробства*.

У сярэдзіне верасня пачынаўся сезон ворыва і сяўбы. Спачатку зямлю рыхлілі матыкай. Затым з'явіліся саха і драўляны плуг. У плуг запрагалі валоў. Пасля ўзворвання поле засявалі пшаніцай і ячменем. У лютым — сакавіку егіпцяне збіралі ўраджай. Пшаніцу і ячмень жалі меднымі сярпамі. У час жніва зразаліся толькі каласкі. Іх малацілі на таку, кідаючы пад ногі свойскай жывёле. У гэты ж час на агародах збіралі розную агародніну — бабы, гарох, агуркі, лук, часнок.

Шадуф. Рэканструкцыя ▶

Апішыце принцип работы прылады.





▲ Земляробчыя работы ў Старажытным Егіпце

- ✓ Выкарыстоўваючы тэкст параграфу і ілюстрацыю, апішыце паслядоўнасць земляробчых работ егіпцянаў.

Старажытныя егіпцяне былі добрымі садодамі. Вырошчвалі фінікі, інжыр, гранаты і розныя гатункі вінаграду. Яны разводзілі таксама свойскую жыўнасць — кароў, авечак, коз, аслоў, свойскіх гусей і качак. Рыбу лавілі сеткамі або спецыяльнымі пасткамі.

4. Егіпцяне-рамеснікі. У Старажытным Егіпце было шырока развіта рамяство. Рамеснікі навучыліся выплаўляць медзь, а ў сярэдзіне другога тысячагоддзя да н. э. — бронзу. Развівалася гарбарная справа. З вырабленых шкур жывёл шылі сандалі і рамяні. Шкурамі абцягвалі баявыя шчыты і калясніцы.

Егіпцяне славіліся вытворчасцю тканін і ювелірных вырабаў. Тканіны былі розныя. Тонкія, як павуціна, для багатых, і грубыя, больш танныя, для беднякоў. Асабліва цаніліся тканіны з лёну, які ўпершыню навучыліся вырошчваць і апрацоўваць у Старажытным Егіпце. Егіпцяне таксама ўмелі выплаўляць шкло з пяску і соды, а з дапамогай розных прымесей атрымліваць каляровае шкло. У краіне быў добра развіты менаві гандаль (ад слова «мяняць»).

ПАДВЯДЗЁМ ВЫНІКІ

◆ *Егіпет размешчаны ў Паўночна-Усходняй Афрыцы. Гэта краіна з гарачым і засушлівым кліматам.* ◆ *Рака Ніл і яе разлівы мелі важнае значэнне ў жыцці старажытных егіпцянаў.* ◆ *Арашаемае земляробства патрабавала вялізных намаганняў вялікіх калектываў людзей.* ◆ *Старажытныя егіпцяне былі не толькі добрымі земляробамі, але і ўмельмі рамеснікамі.*

- ? 1. Вылучыце ключавыя словы (словы, якія перадаюць галоўныя думкі) у пункце 1. Складзіце з дапамогай карты і ключавых слоў апавяданне пра становішча Егіпта і яго прыроду. 2. Параўнайце прыроду Егіпта і нашай краіны. У чым вы бачыце адрозненні? 3. Ці меў рацыю старажытнагрэчаскі гісторык Герадот, называючы Егіпет «дарункам Ніла»? Дакажыце свой пункт гледжання. 4. Якія цяжкасці пераадолявалі людзі, асвойваючы даліну Ніла? 5. Як вы думаеце, навошта старажытныя егіпцяне будавалі арашальныя збудаванні, калі жылі побач з ракой? 6. На прыкладзе Старажытнага Егіпта растлумачце сувязь паміж прыроднымі ўмовамі краіны і заняткамі яе жыхароў.



§ 10. Дзяржава фараонаў

- ?! 1. Значэнне паняццяў «цывілізацыя», «дзяржава». 2. Асноўныя прыметы цывілізацыі.

Яны былі жывым увасабленнем бога. Узышоўшы на трон, яны пачыналі будаўніцтва сваёй грабніцы. Якой уладай валодалі яны — правіцелі Егіпта? На чыёй працы трымалася магутнасць уладароў Старажытнага Егіпта?

1. Аб'яднанне Старажытнага Егіпта ў адну дзяржаву.

У канцы чацвёртага тысячагоддзя да н. э. у даліне Ніла ўтварыліся два вялікія царствы. Адно ў нізоўі Ніла, яго дэльце, — *Ніжні Егіпет*, іншае на поўдні краіны — *Верхні Егіпет*. Цар Ніжняга Егіпта насіў чырвоную карону, а цар Верхняга Егіпта — белую карону. Каля **3000 года да н. э.** правіцель паўднёвага царства атрымаў перамогу над сваім паўночным суседам і аб'яднаў краіну ў адну дзяржаву. Ён